

MILYEN HÁTRÁNYOKKAL KÜZDENEK KISBIRTOKAINK?

EGY korábbi cikkünkben¹ statisztikai adatokkal világítottunk rá arra a sajnálatos tényre, hogy Magyarország mezőgazdasága az elmúlt négy évtized alatt mennyire visszamaradt fejlődésében. Kimutattuk, hogy a legfontosabb szántóföldi kultúrnövényeink termésátlagai — a tengeri kivételével — alig különböznek a kilencvenes évek terméseredményeitől, holott más államok ez idő alatt 30—70%-os növekedést értek el. Állatállományunk is legfontosabb részében a visszafejlődés képét mutatja. A baromfi- és sertésállomány örvendetes gyarapodása mellett a juh- és szarvasmarhalétszám igen érzékeny visszaesést szenvedett. A termelés egyoldalúsága sem változott; a gabonafélék és a tengeri szántóföldi aránya a maga túlnyomóságában ugyanaz most is, mint a millennium idején, jelezve, hogy az extenzív termelési mód még ma is makacsul tartja magát.

Ezek a kedvezőtlen és mind a földművelő társadalomra, mind a közgazdaságra egyformán káros jelenségek közelebbi vizsgálódást érdemelnek. Jeleztük, hogy nem elégedhetünk meg magyarázatul a világháború, a forradalmak, Trianon és a gazdasági válság okozta kétségtelenül nagy veszteségekkel — amelyeknek egy részét máig sem tudtuk kiheverni —, mert itt mezőgazdaságunk belső viszonyaiban rejlő és fejlődési rendellenességekre visszavezethető igen fontos tényezőket is tekintetbe kell venni. Különben sohasem jutunk el való helyzetünk helyes felismeréséig és természetesen a tennivalókat sem tudjuk helyesen megállapítani.

Szántóföldi termésátlagaink stagnációja annál különösebb, mert az elmúlt évtizedek folyamán nemcsak minőségileg jobb és bővebben termő növényféléseket sikerült kitenyészteni és a nagyüzemeken kívül a kisebb gazdaságok jelentékeny részében is elterjeszteni, hanem a talajművelés technikája is sokat tökéletesedett. A talaj előkészítése és megmunkálása — habár a parasztgazdaságokban még sok kívánnivalót hagy hátra — határozottan javult a négy évtized előtti időkhöz képest. Ilyen irányban hatott a gépi művelés terjedése is. Ma viszonylag sokkal több talajművelő gépet és eszközt használunk, mint a háború előtt.

	Eke	Borona	Henger	Vetőgép
1895-ben drb.	1,592.653	1,353,937	145,024	45-934
1 drb. jutott hektárra	8,2	10	93	300

¹ »Mezőgazdasági termelésünk négy évtizede.« Magyar Szemle. XXXII. köt. 24. l.

	Eke	Borona	Henger	Vetőgép
1935-ben drb.	663.887	620.410	187.038	109.274
1 drb. jutott hektárra	8.6	9	30	52

Ebből kitűnik, hogy jelenleg háromszor annyi hengert és hatszor annyi vetőgépet használnak, mint a kilencvenes években. A legfontosabb talajelőkészítő eszközök: az ekék és boronák száma azonban relative mit sem változott. Itt viszont figyelembe kell venni azt a 7242 darab traktort is, amelyet ezidőszertint mezőgazdaságunkban használnak, nemkülönben a 218.000 darab kapálógépet is, amelyek — a traktorral együtt — az elmúlt két-három évtizedben terjedtek el a nagy- és kisüzemekben egyaránt. Mindezek kétségtelenül amellett bizonyítanak, hogy mezőgazdaságunk ma már jobban fel van szerelve talajművelő eszközökkel és gépekkel, mint a háború előtt.

A jobb talajművelés és a nemesített magvak terméshozamfokozó hatását azonban az ellentétes irányban érvényesülő tényezők lerontják. A termőtalaj alaposabb megmunkálása természettől gazdag tápanyagtartalom mellett trágyázás nélkül is kedvező eredménnyel jár, ott azonban, ahol öserejű földek már alig vannak, csak fokozott tápanyagvisszapótlás ígér nagyobb hozamot. Bár Magyarország termőtalajai általában gazdagabbak természetes növényi tápanyagokban, mint Nyugat-Európában bárhol, annyira mégsem gazdagok, hogy ne szorulnának a termeléssel elvont talajerő nagy részének pótlására. Különösen akkor, ha fokozottabb termést várunk. A felhasznált növényi tápanyagok pótlása történhetik istállótrágya és műtrágyák alakjában. Magyarországon azonban az elmúlt négy évtized alatt a mezőgazdaság helyzete úgy alakult, hogy a terméshozam fokozásának legfőbb feltétele: az erőteljesebb trágyázás hiányzott.

Az istállótrágya-termelés szempontjából elsősorban a szarvasmarha és csak jóval azután a ló s végül a juh jöhet számításba, míg a sertés jelentősége csekély. Már pedig nálunk a szarvasmarhaállomány, mint előző cikkünkben kimutattuk, a háború előtti állapothoz képest nem hogy növekedett volna, hanem jelentékenyen csökkent. A fogyás — 100 négyszög km területre számítva — az 1895. évi állapothoz képest 29 drb (1.5%), 1911-hez képest — a mai Magyarország területén — 254 drb (11%). A lóállomány ugyan 1895-höz viszonyítva 235 darabbal (36%-kal) gyarapodott, 1911-hez képest azonban már 5 darabbal (0.5%-kal) csökkent. A juhállomány pedig 962, illetve 1034 darabbal (34, ill. 40%-kal) fogyott. A trágyatermelés szempontjából ez olyan óriási kiesést jelent, amelyet a nagyobb tehéntartással és a jobb takarmányozással járó, viszonylag erősebb trágyaprodukciónak és az istállótrágyának helyenként észszerű kezelése semmiképp nem egyenlíthet ki.

A hiány annál érzékenyebben érinti mezőgazdaságunkat, mert a műtrágyák használata is egészen minimális. Ezen a téren a 18-ik helyen állunk az európai államok sorában; utánunk már csak Lengyelország, Jugoszlávia és Románia következik. A háború előtti időkre nézve nincsenek megbízható adataink, az elmúlt 10—12 esztendő műtrágyafogyasztásának mértéke és alakulása azonban így is jó tájékoztatásul szolgál.

Nálunk az egyoldalú szemtermelés főleg a foszforsavtartalmú műtrágyák használatát teszi szükségessé, míg a többi műtrágyaféléknek kisebb jelentőségük van. A húszas években hirtelen felszökött a szuperfoszfátfogyasztás (1928-ig 16.000 vagonra), elsősorban a kedvezményes állami műtrágyaakció következményeképpen, hogy azután a dekonjunktúra alatt — amikor az állami akció is megszűnt — zuhanásszerűen 2400 vagonra csökkenjék. A hanyatlás mérvét a fenti táblázat ötesztendős átlagai is mutatják. A műtrágyafogyasztás csak három év óta kezd megint javulni, de 1936-ban még mindig kb. egyharmada volt az 1926/30. évi átlagnak. A területhez viszonyítva a műtrágya-

A műtrágyafélék fogyasztása Magyarországon.¹

	1926/30 évben	1931/35 évben	1935	1936
	m é t e r m á z s a			
Szuperfoszfát	123.521	28.643	38.000	41.860
Kénsavas ammóniák	1.514	316	180	250
Lennasalétrom	336	2.265	5.170	6.780
40% kálisó	3.630	682	1.125	1.156
Thomassalak	1.663	46	—	—
Rhenánia-foszfát	4.169	295	—	—
Csilisalétrom	1.088	96	—	—
Mészsalétrom	386	118	—	—
Mésznitrogén	6.836	854	120	—
Összesen :	143.143	33.315	44.595	50.046

félék használata nálunk egészen jelentéktelen. 1926/30-ban, amikor maximális volt, egy hektár szántó és kerti területre számítva 25 kg műtrágya jutott. Ez a következő öt évben (1931/35) 57 kg-ra esett vissza s azóta felment 85 kg-ra. Hogy ez milyen csekély, mutatják a római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet adatai, amelyek szerint 1932-ben Németország 139, Ausztria 33, Csehszlovákia 32, Dánia 141, Olaszország pedig 106 kg műtrágyát használt hektáronként. A műtrágya legnagyobb részét nálunk a közép- és nagybirtok veszi igénybe, míg a kisüzemekre az összes felhasznált mennyiségnek csak 20—30%-a esik, ami a kisbirtok sokkal nagyobb szántóterületét tekintve a nagybirtokhoz képest csak egyhatodrésznyi műtrágyafogyasztásnak felel meg.

Ezek az adatok részben megvilágítják, hogy nálunk miért nincs fejlődés a szántóföldi termelés terén és miért érnek el 50—100%-kal jobb eredményt gyengébb talajon is ott, ahol a jószágállomány és a műtrágyahasználat többszöröse a miénknek. Sőt szerencse, hogy a termés hozam nem csökkent, mert szakértői számítások szerint² a talaj tápanyagmérlege nálunk évről-évre hiánnyal zárul. Ez a hiány évi 693.000 q nitrogén, 299.000 q foszfor és 141.000 q káli, amelyet ha pótolni akarnánk, 41.000 vágón péti sót, 20.000 vágón szuperfoszfátot és 3000 vágón kálisót kellene a talajba juttatni. Magától értedődik, hogy ilyen hiányok mellett örülnünk kell, ha a termésátlagok csupán stagnálnak, több termelésre azonban még csak nem is gondolhatunk.

GYAKRAN HALLJUK, hogy Magyarország is sokkal jobb eredményekkel dicsekedhetnék, ha azokat nem rontaná le a paraszti termelés

¹ Statisztikai Tudósító 1938 január 25. szám.

² Zucker Ferenc dr.: Mezőgazdaságunk nitrogén-, foszfor- és kálimérlege. Mezőgazdasági Közlöny 1938 január.

elmaradottsága. Ez a felfogás tehát azt vallja, hogy kedvezőtlen helyzetünk okai nem mezőgazdasági kultúránk általános fejletlenségében, hanem a kisüzem kezdetleges gazdálkodási módjában és alacsony kultúrszínvonalában keresendők. Kétségtelen, hogy nálunk szokatlanul nagy különbség van az átlag-nagybirtok és az átlag-parasztagazdaság kultúrfoka között, amely azután a termelés eredményében is kifejezésre jut.

A különböző birtokkategóriák búza-termésátlagai hektáronként:

	1926/30	1931	1932	1933	1934	1935	1936
20 ha-nál kisebb	13·2	11·3	10·8	15·8	10·9	13·2	13·9
20—100 ha	13·5	12·2	10·6	15·6	10·4	12·3	14·4
100—1000 ha	14·7	12·7	12·3	17·6	12·2	15·5	15·5
1000 ha-nál nagyobb	16·7	14·9	14·8	20·3	15·1	17·3	17·9

Ennek a 11 évnek az adatai világosan muúicjaK a szomorú valóságot, hogy a 20 holdnál kisebb birtokok hektáronkénti termésátlaga 3.5—4.5 mázsával (20—25%-kal) alacsonyabb az 1000 holdon felüli birtokok termésátlagánál. A magyar kisüzem búzatermelése — az átlagok után ítélve — Litvánia és Albánia színvonalán mozog, míg a nagybirtoké Ausztria és Csehszlovákia termésátlagainak felel meg. A jelentős különbség ellenére a nagybirtok terméseredményeit sem tarthatjuk kielégítőnek, tekintve a nagyüzem számára relative kedvező hazai viszonyokat. Ezeket közelebről vizsgálva, magyarázatot kell kapnunk a 3.5—4.5 mázsa különbözetre is, ami ritka tünemény Európában, ha tudjuk, hogy Németországban pl., amelynek némely részén még leginkább vannak nagybirtokok, a nagyüzem hektáronkénti termésátlaga a szomszédos kisüzemekkel szemben 0.5—1 mázsa többletet mutat csak. De feleletet kell kapnunk arra is, hogy ez a nagy nívőkülönbség, amely természetesen nemcsak a búzatermelés terén, hanem az egész szántóföldi termelésben, sőt a haszonállatok teljesítő-képességében is fennáll (pl a fejési átlag nagyüzemekben kb. 1000 literrel magasabb, mint a kisgazdaságokban), a parasztságnak minden fejlődéssel szemben megnyilvánuló csökönnyös maradiságára, vagy egyéb, rajta kívül álló tényezőkre, vezethető vissza.

A kisüzemi termelés átlag eredményeit nagyon hátrányosan befolyásolja a kisbirtok túlságos elaprózottsága. Köztudomású, hogy a racionális gazdálkodáshoz egy bizonyos nagyságú földterület szükséges, amely lehetővé teszi a minimális üzemi felszerelést és legalább egy család munkaerejének kihasználását. Ez a minimum hazai viszonyaink között — mezőgazdasági üzemet véve alapul — átlag 15 kat. hold körül mozog. Ennél kisebb terület már nem bír meg egy igásfogatot, a föld megművelése tehát külső segítségre szorul, amely mellett a szükséges munkák idejében való elvégzése körülményesebb; a gazdálkodó családnak pedig, hogy megélhessen, idegenben is munkát kell vállalnia, a saját föld megmunkálása tehát gyakran emiatt is hiányos. Egyszóval: az önálló családi gazdaságnál kisebb birtok hozama általában alacsonyabb, mégpedig annál inkább, minél külterjesebb termelési viszonyok állanak fenn. Nálunk sajnos ez a helyzet. Ehhez járul, hogy a mi birtokrendszerünkben az egészen apró, ú. n. parcella-birtokok rendkívül elszaporodtak:

I k. holdnál kisebb birtokok száma	776487, területe	312403 k.
1—5. k. h. nagyságú „	„ 664.263,	„ 1,620.942,,

Az öt holdnál kisebb birtokok száma tehát közel másfél millió, ezek összes területe azonban a két millió holdat sem éri el, így egynek-egynek átlagos területe alig valamivel nagyobb egy kát. holdnál. Tekintettel arra, hogy nagyobb részük extenzív mezőgazdasági üzem, el lehet képzelni, minő gazdálkodás folyhat ezeken az apró területeken. Legtöbb helyen nem is lehet gazdálkodásnak nevezni azt a szánalmas műveletet, amit nagyobbára földhözragadt szegény napszámosemberek (részben a földreform folytán) visznek véghez, akiknek rendszerint betevő falatjuk sincs, nemhogy felszerelésük vagy állatállományuk lehetne hozzá. A földek nagy része 10 évnél is régebben kapott trágyát, vetés alá a szomszédos kisgazdák szántják vagy inkább kaparják meg, művelését pedig a bérmunkából kimaradt családtagok látják el úgy ahogy. Persze ilyen a termés is: hektáronként 8—9 mázsánál ritkán teremnek többet, de kevesebbet annál gyakrabban. Mivel ezek a parcellabirtokok a fenti kimutatásban a 20 holdon aluli birtokok csoportjában foglalnak helyet, természetesen erősen rontják az ide tartozó életképes kisbirtokok termésátlagait. Az 1920-as birtokreformnak a termelésre gyakorolt kedvezőtlen hatása épp abban jelentkezik, hogy több mint félmillió kát. hold, amely azelőtt közép- és nagyüzemben magas terméshozamot adott, „proletárföldek“ alakjában — ahogy a falusi nép nevezi őket — fele annyit sem terem. Bizony ennek a sajnálatos ténynek nagy szerepe van abban, hogy szántóföldi termésátlagaink stagnálnak és hogy az 1930. év előtti 3½ mázsás különbség 1930 után 4½ mázsára növekedett a nagy és kisüzem terméshozama között.

Az észszerűtlen birtokelaprózódással egyirányban érvényesül kisbirtokaink túlzott tagoltsága. Közismert dolog, hogy falvaink nagy részének határa tagosítatlan s a különben területileg egészséges parasztgazdaságok a nemzedékek során, örökösödés útján, egymással össze nem függő, keskeny, szalagszerű darabokra osztódtak. 10—15 holdas kisbirtokok gyakran 50—60 parcellában, a határ különböző részein elszórtan fekszenek. Elgondolható, hogy ezeknek a keskeny és hosszú földcsíkoknak a megművelése mennyi idő- és erőveszteség árán és mégis milyen tökéletlenül történhetik csak. A kisbirtok tagosítatlansága termelési szempontból éppen olyan káros, mint a túlzott birtokelaprózódás. A kettő együtt kisbirtokaink nagy részét alkalmatlanná teszi a racionális művelésre. Az egyik (törpebirtok) önmagában életképtelen, a másik tagoltsága folytán válik azzá. A tagosítatlan kisbirtok — egyenlő körülményeket véve — sohasem termel annyit, mint a tagosított határban fekvő kisüzem. A különbség elég jelentékeny, 10—30% között változik. Elképzelhető, hogy ez az állapot mekkora veszteséget jelent a közgazdaságra és mennyire rontja a kisüzem termésátlagait, amikor állítólag az ország több, mint 2000 községének határa szorulna sürgős birtokrendezésre.

A GAZDÁLKODÁS ma már széleskörű természettudományi és technikai ismereteket kíván, amelyek nem születnek az emberrel,

hanem azokat el kell sajátítania; aki ezt nem teszi, feltétlenül lemarad a termelés terén. A magyar paraszt gazdálkodási módja és termelési eredményei fájdalmasan igazolják ezt a tételt. Az ország területének kétharmadán nagyobbára olyanok szántanak, vetnek, akiknél a racionális termeléshez szükséges szakismeretek hiányoznak. Ennek pedig egyetlen oka, hogy a paraszti gazdálkodás igényeinek megfelelő népies szakoktatási intézményeink egyszerűen nincsenek. Az elmúlt 40 esztendő ezen a téren szinte nyomtalanul röppent el fejünk felett.

1895-ben a Magyarbirodalom területén fennállott 5 felső mezőgazdasági tanintézet, 21 földművesiskola, 15 vincellér- és szőlészeti iskola és 4 tejjgazdasági és kertészképző szakiskola. Ezzel szemben 1937-ben (természetesen Csonka-Magyarországon) működött: 1 egyetemi mezőgazdasági fakultás, 3 gazdasági akadémia, 4 középfokú gazdasági tanintézet, 11 gazdasági szakiskola (volt földművesiskola), a Vitézi-rend gazdaképző iskolája, 14 téli gazdasági iskola, 1 kertészeti tanintézet, 1 tejipari szakiskola és 1 tejmunkásképző iskola. A millennium óta tehát még leginkább a közép- és nagybirtok céljait szolgáló főiskolák és középfokú intézetek száma gyarapodott, amennyiben az elcsatolt két gazdasági akadémia helyett egy egyetemi fakultás és 4 középfokú iskola létesült. Sőt régi földművesiskoláink is ilyen irányban fejlődtek, mert az idők folyamán kevésbé parasztgazdák, mint a nagyobb birtokok altiszti személyzetének kiképzésére bizonyultak alkalmasnak. Természetesen a különböző (tejjgazdasági, kertészeti stb.) szakiskolák is túlnyomólag a közép- és nagybirtok céljait szolgálják. A milliós kisbirtokos társadalomnak tehát marad a 14 téli gazdasági iskola és a Vitézi-rend gazdaképző iskolája, amelyek tanulólétszáma 1600 körül mozog. A szakoktatás szempontjából alig érdemelnek említést a 12 éven felüli falusi gyermekek gazdasági irányú továbbképzésére szolgáló ú. n. ismétlő iskolák, amelyek értékére jellemző, hogy az ott gazdasági tárgyakat oktató tanítók kétharmadrésze sohasem tanult mezőgazdaságot, s egyharmadrésze is négyhetes mezőgazdasági tanfolyamokon „sajátította el” szakismereteit. 1350 iskolában 140.000 parasztygyermek (felerészben leány) részesül ilyen „szakképzésiben. Ahol 120-nál több az ismétlőiskola-kötelesek száma, önálló gazdasági népiskolák működnek, amelyekben már jobban kiképzett szaktanítók adnak elő és az iskoláknak 10—20 hold gyakorló-tér is rendelkezésére áll. Ilyen iskola 51 működik (volt 57, de 6-ot takarékosági okokból megszüntettek) kerekén 20.000 fiú- és leánytanulóval. Mondani sem kell, hogy ez az iskolatípus is mennyire messze van attól, hogy a parasztygyerekekkel a gazdálkodás ismereteit kimerítően közvetíthetné.

Így fest eddig a népies mezőgazdasági szakoktatás. Parasztságunk tehát, ha akarná, sem tudná a szükséges szakismereteket megszerezni. Már pedig egyre több jel azt mutatja, hogy tanulni szeretne, mert érzi tudásának fogyatékoságát és ennek saját érdekeire káros következményeit. Hiszen csak az elmúlt ősszel történt, hogy az egyik újonnan megnyílt győrmegeyi téli gazdasági iskolába a felvételre jelentkezett 104 tanuló közül csak 43-at vehettek fel, mert többnek nem jutott hely. Lehet-e csodálkozni a kisüzem termelésének elmaradottságán, amikor (a földnélküli munkásokat figyelmen kívül hagyva is) 240.000

kisbirtokosra jut egy megfelelő szakiskola, míg a közép- és nagybirtok tisztviselőkarának és kezelőszemélyzetének utánpótlásáról kitűnő iskolák, szinte feles számban gondoskodnak? Igaz, hogy ma már bizonyos erőfeszítések történnek a hiányok pótlására, s e célt újabban mintegy 90—100 három hónapos téli gazdasági tanfolyam is szolgálja, mindez azonban csak egy csepp a tengerben és nem is kielégítő megoldás. Ilyen tempó mellett még nagyon hosszú idő fog eltelni, amíg megszűnik az az állapot, hogy kétféle mértékkel mérjünk az agrártársadalom egyes rétegei között.

A KISÜZEM hátrányosabb helyzetének felsorolása azonban ezzel még nem ért véget. A közteherviselésben, valamint a beszerzés és értékesítés terén — köztudomás szerint is — különböző és a parasztságra nézve kedvezőtlen viszonyok állnak fenn. Nálunk a földművelő kisexisztenciákat az adók és egyéb szolgáltatások erősebben terhelik, mint a nagyobb birtokosokat, ami azt jelenti, hogy adórendszerünkben voltaképpen fordított progresszivitás érvényesül. Erre nézve szolgáljon bizonyításként a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara idevonatkozó adatgyűjtése, amely egy két. hold mezőgazdasági művelés alatt álló területre alföldi kis- és nagyüzemekben a következő közterheket állapította meg.¹

	Nagybirtokon pengőben	Kisbirtokon	A kisbirtok közteher- többlete %-ban
Jövedelmi adó	0·98	1·38	40·8
Vagyoadó	1·16	1·32	13·8
Földadó	2·66	3·61	34·2
Házadó	0·27	1·93	614·9
Ált. kereseti adó	0·22	0·42	91·0
Rokkantadó	0·22	0·38	72·8
Betegápolási pótagó	0·47	0·80	70·4
Útagó	0·53	0·74	39·6
Közs. és vegyes pótagó	1·96	3·91	99·5
Egyházi adó	0·47	1·24	182·0
Iskolai adó	0·07	—	—
Mezőg. kamarai ill.	0·07	0·11	57·4
Egyéb szolgáltatások	1·66	0·95	-42·8
	<u>10·74</u>	<u>16·79</u>	<u>56·5</u>

A parasztgazdaság tehát két. holdanként 6 pengővel, vagyis 56·5%-kal több közterhet visel, mint a nagyüzem. Ezt a tényt más számítások is megerősítik.² A fenti összehasonlítás szerint — kettő kivételével — valamennyi közszolgáltatás erősebben terheli a kisbirtokot, bár nem mindegyik egyenlő mértékben. Legsúlyosabb, több, mint hatszoros a különbség a házadónál, aminek az a magyarázata, hogy a kisbirtokosok a maguk egy-két szobás otthonuk után is fizetnek házadót, míg a cselédlakások adómentesek. Majdnem háromszoros az egyházi adó, 100%-kal több a községi pótagó, hasonlóképpen az általános kereseti adó is. A 40%-kal magasabb földadó azt mutatja, hogy a kisbirtok kataszteri osztályozása adózási szempontból hátrányos. Hogy ez nem

¹ Gesztelyi Nagy László dr.: Kisembervédelem a közteherviselésben. Magyar Gazdák Szemléje, 1937 november.

² L. Móricz Miklós számításait a Statisztikai Tudósító 1935 nov. 19. számában és Pinkovich József dr. „Járható utak a magyar rögön“ című munkáját.

csupán azért van, mert a kisbirtokok földjei értékesebbek, kitűnt a földreform végrehajtása során, amikor a pénzügyi hatóságok ugyanazokat a földeket a kiosztás után magasabb kataszteri osztályba sorolták. Még jövedelmi adót is többet fizet a kisüzem (40,8%-kal), pedig ennél az adókulcs (igaz, hogy nagyon mérsékelten) progresszív. De így van ez a többi adónemnél is. Ez a kisbirtokra nézve degresszív adórendszer annál inkább igazságtalan és antiszociális, mert hiszen köztudomású, hogy a kisbirtokos számára a föld nem tőke, nem befektetés, hanem munkaeszköz, tulajdonosa tehát elsősorban nem annak járadékából vagy kamathozadékából él, mint a nagybirtokos, hanem személyes közreműködésével megszolgált munkabérgényéből. A fokozott közterhek tehát a munkaeszközt, illetve a munkabérgényt sújtják, ami feltétlenül antiszociális. A kisüzem jövedelme különben is a létminimum körül mozog, sokszor annak alatta van, márpedig a létminimum a többi foglalkozási ágban az adózás terén is kiméletben részesül.

Az üzemi szükségletek beszerzése és a termények értékesítése terén is jóval hátrányosabb helyzetben van a kisüzem. Köztudomású tény, hogy a parasztüzem drágábban vásárol és olcsóbban ad el, tehát az ú. n. agrárrolló is jobban nyomorgatja, mint a nagyüzemet. 1935/36-ban a kis- és középgazdaságok üzemanyagai és szükségleti cikkei 9%-kal, a nagyüzemekéi csak 1%-kal drágultak; 1936/37-ben a drágulás tovább folytatódott, mégpedig 13, illetve 7%-kal. Ez a különbség okozza, hogy a kis- és középbirtok üzemanyagainak árszínvonala a múlt év végén már az 1927-es bázisév fölé emelkedett, amennyiben az indexszám 104,9 volt, míg a nagybirtoké 93,2-vel annak jóval alatta maradt. A termények értékesítésével hasonló különbségek mutatkoznak a nagyüzem javára; mégpedig nemcsak azért, mert ez utóbbi egységesebb árut tud nagyobb tételben szállítani, hanem terményeinek jobb minősége és amiatt is, hogy az értékesítésre kedvezőbb időszakot inkább ki tudja várni. Magától értetődik, hogy itt az előny nem a nagyüzem természetes kiváltsága, mert kellő szövetkezeti szervezettség és kvalitásosabb termelés mellett a nagybanbevásárlás és nagyban-eladás előnyeit a kisüzem is élvezhetné, amint erre néhol már Magyarországon is találunk példát.

A kisüzem gyengébb terméshozamának megítélésénél figyelembe kell venni egyéb körülményeket is. A legbiztosabban jövedelmező monopolisztikus termelési ágak, aminő a szesz, a dohány és a cukorrépa, túlnyomóan közép- és még inkább nagyüzemekben művelteinek. A cukorrépa-termelésnek csak kb. 10—15%-a, a dohánytermelésnek pedig 8—10%-a jut a kisüzemekre, a mezőgazdasági szeszkontingensben pedig kisüzemek egyáltalán nem részesednek, mert nálunk szövetkezeti szeszgyárak nincsenek. Pedig ezek a termelési ágak, mint említettem biztos és jelentékeny jövedelmet hajtanak, amelytől így a kisüzemek majdnem teljesen elesnek. Ezenkívül nagyon fontos más növényekre, főleg gabonafélékre gyakorolt termésfokozó hatásuk is. A dohány és cukorrépa ugyanis a kalászosok legkitűnőbb előveteményei közé tartoznak, utánuk a búza és árpa nagyon jó termést szokott adni. Tekintettel arra, hogy Magyarországon a háború után

74—137.000 k. holdon termeltek cukorrépát és 26—44.000 k. holdon dohányt, ennek a tekintélyes területnek túlnyomó része a közép- és nagybirtok gabonatermés-átlagait javítja. Nem közömbös az sem, hogy a cukor és szeszgyártás melléktermékei (szeszmoslék, répaszelet, melasz) mint elsőrangú és trágyaképző takarmányok, a közép- és nagyüzemek állattartásában fontos szerepet játszanak s így közvetve hozzájárulnak ott a magasabb terméshozam kialakításához. Nálunk azt szokták mondani, hogy a cukorrépa, dohány és a mezőgazdasági szesz tipikusan a nagyüzem termelési ágai és nem valók a kisüzemekbe. Nagy tévedés ez, mert hiszen a nyugati államokban a mienknél sokkal jelentékenyebb cukorrépa- és szesztermelés túlnyomó része kisüzemekben folyik, ugyanez a helyzet a dohánytermelés terén a Balkáni államokban, ahol nagybirtok nincs is. A fordított viszonyoknak nálunk más okai vannak, amelyek részben a nagybirtok erősebb befolyásában keresendők.

A FENTIEKET ÖSSZEFOGLALVA, meg kell állapítani, hogy a kisüzem nálunk sok olyan hátránnyal küzd, amely megmagyarázza minőségileg és mennyiségileg gyengébb termelését. Ezek a hátrányok a mi sajátos és a kisüzem számára nem kedvező agrárviszonyainkban gyökereznek inkább, mintsem a parasztság haladnivágyásának hiányából következnek. Igazán nem lehet a földművesosztályt hibáztatni, amiért földbirtokaink jórésze életképtelen darabokra bomlott szét, amiért a tagosítás még mindig megoldatlan és sok száz községben lehetlenné teszi a racionális kisüzemi gazdálkodást, amiért a mezőgazdasági szakoktatás kiépítése hiányzik, amiért magasabb közterheket kell viselnie, amelyek egyrészt életszínvonalát, másrészt üzemi beruházásait rövidítik meg.

Annál fontosabb, hogy az eddig elkövetett mulasztások nyomán előállott hiányok pótlásáról és a hibák korrigálásáról a legsürgősebben, minden erőnk igénybevételével gondoskodjunk. Magyarország élelmiszertermelése kevés. Egész népességünk normális táplálkozása mellett kiviteli felesleg alig állana rendelkezésre. Ezt az állapotot sokáig fenntartani lehetetlen lesz, mert — stagnáló termelés esetén — vagy népünk egészségéről kell lemondani, vagy a kivitelről. Továbbá számolnunk kell azzal, hogy lakosságunk tovább szaporodik, tehát országunk élelmiszer-egyensúlya még jobban fog romlani. Mivel a mezőgazdasági exportot még belátható időig nem nélkülözhetjük, de nem kevésbé becses népünk életerejének fenntartása, sőt javítása is, mégpedig nagyon lényeges javítása, szinte azt mondhatjuk, hogy jövőnk függ a mezőgazdasági termelés fokozásától. A fentiek után nem lehet kétséges, hogy ezt elsősorban a kisüzemekben belül kell kezdeni. A fent elmondottakból következik, hogy milyen módon.

1. Meg kell szüntetni a kisbirtok káros tagoltságát és ki kell egészíteni életképtelen törpebirtokainkat egészséges kisüzemekké. A tagosítás jelenlegi menete mellett kb. 200 év alatt lennének készen a feladattal. Hasonlót mondhatunk a kisbirtokpolitikáról is. Ez utóbbinak sürgetése látszólag ellentmond a többtermelés követelményének, mert a nagybirtok felosztása nyilván a termésátlagok csök-

kenésével járna. A földreformhoz hasonló mechanikus birtokeldarabolás esetén biztosan így is lenne. Egészen másként alakulna azonban a helyzet megfelelő nagyságú kisbirtokok létesítése esetén: amennyit veszítenénk a nagybirtok termésátlagainak csökkenésével, legalább annyit nyernénk a ma alig termő pár holdas törpebirtokok termésátlagának emelkedésével, ha ezek életképes kisüzemekben olvadnának fel. Ezenkívül nemcsak a jövedelem, illetve a termelt javak elosztása válnék egyenletesebbé, hanem végeredményben a termelés volumenje is növekednék. A kisüzem sokoldalú termelése és az ú. n. kisgazdasági ágak (aprójószág, zöldség, gyümölcs) hozama még ma is bőségesen kárpótolja a parasztgazdaságot az alacsonyabb szántóföldi termésátlagokért. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület üzemstatisztikai adatai azt mutatják, hogy a jobb kisüzemek minden téren sikerrel veszik fel a versenyt a nagyüzemekkel. Az OMGE üzemstatisztikai bizottsága kiszámította az egyes birtokkategóriák nemzetgazdasági jövedelmét, amely alatt a mezőgazdasági üzem által az összeség, vagyis a nemzetgazdaság részére teljesített valamennyi szolgáltatást kell érteni és megállapította, hogy ez a dunántúli kisüzemekben 35, az alföldiekben 29 és az északmagyarországiakban 32%-kal volt több, mint ugyanott a nagybirtokon. Igaz, hogy a jobban gazdálkodó kisüzemekről van szó, de a különbség olyan jelentékeny, hogy az átlag-parasztgazdaságok is legalább megütik ezen a téren a nagyüzemek mértékét. És mindez a kisbirtoki termelésre hátrányos viszonyok között!

2. Alig van ma a magyar agrárpolitikának előbbrevaló feladata, mint a népies mezőgazdasági szakoktatás megszervezése és kiépítése. A mulasztás ezen a téren olyan égbekiáltó, hogy minden más hiányon messze túltesz. Évente egy-két téli gazdasági iskola létesítésével azonban nem elégedhetünk meg. Legalább tízéves programul keretében feltétlenül meg kellene oldani ezt a kérdést, amelynek érthetetlen elhanyagoltsága a legfőbb akadály mezőgazdaságunk fejlődésének. A pótszerek (párhónapos téli tanfolyamok) hasznosak, de nem pótolják a szakoktatás intézményeit és nem szabad, hogy hátráltassák ezek mielőbbi kiépítését. Mindaddig, amíg földművelőnépünk nem rendelkezik a szükséges mezőgazdasági alapismeretekkel, minden kormányzati akció, amely a termelés fejlesztésére irányul, félsikert sem ér el, amint-hogy ez volt a sorsa a tíz év előtti gép- és műtrágyaakcióknak is.

A törpebirtok kiegészítése, a tagosítás és a mezőgazdasági szakoktatás: ez a három legfőbb feltétele a kisüzemi termelés fejlesztésének. Az előbbi kettő tárgyi, ez utóbbi személyi természetű. Persze vannak egyéb feladatok is, amelyek ide kapcsolódnak, mint az öntözés és szikjavítás, ezek azonban nem annyira általános jellegűek, bár tagadhatatlanul fontos tényezői a termelés fokozásának. Ennek a cikknek most csak az volt a célja, hogy rámutasson agrártermelésünk stagnációjára és annak okaira, továbbá eloszlasson néhány téves nézetet a kis- és nagyüzemi termelés körül. A feladatok és összefüggéseik világosak; ez a felismerés azonban megfelelő cselekedetek nélkül éppoly keveset ér, mint a helyes diagnózis, ha nem követi a gyógyítás munkája.